

Apie metodo sampratas

On the concepts of a method

JURGA JONUTYTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

jurga.jonutyte@liti

<https://orcid.org/0000-0001-8532-6349>

Aušra Jurgutienė 2023. *Dekonstruktinių skaitymų užrašai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 310 p., ISBN 978-609-425-286-0.

Aušros Jurgutienės monografija *Dekonstruktinių skaitymų užrašai* ne tiek pristato vieną metodiką tarp kitų, kiek kelia klausimą apie metodą kaip tokį. Šios tirštos ir įdomios monografijos skaitymas pirmiausia kėlė minčių apie mano pačios ir kolegų naudojamus metodus: kas yra metodas ne tik literatūros kritikams, bet ir kitiems humanitarams, taip pat ir filosofams. Ar tai tik svarbiausių įrankių – konceptų – dėžutė, primenanti keliaujančio gydytojo instrumentų rinkinį, ar privaloma tyrėjo žingsnių seka nelyg kokia choreografija, kurios įmanoma išmokyti universitetuose, ar punktyrinės nuorodos, kurias kūrinyje ar kitame interpretuojamame objekte reikia atpažinti ir sujungti, ar (kaip kontinentinės filosofijos klasikai primena) – kelias, kuriuo pasikliaujama, juo einama, o einant jis dar ir apmąstomas? Kaip tik tai ir svarsčiau sekdamą autorės samprotavimą apie dekonstrukciją kaip metodą.

Nors knyga pavadinta užrašais, jos struktūra yra apgalvota ir pavydėtina aiškiai: trys knygos dalys skiriamos ne pagal objektą, bet pagal autorės darbo pobūdį.

Received: 25/11/2025 **Accepted:** 04/12/2025

Copyright © 2025 Jurga Jonutyte. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Pradedama nuo dekonstrukcijos idėjos ir metodo istorijos: pirmoje dalyje dekonstrukcinės literatūros kritikos mokyklos radimasis pasakojamas įtraukiai, nepataikaujant, tačiau ir be manipuliavimo keistais Paulio De Mano biografijos etapais. Pirmoji dalis išties įtraukia į visą tolesnį (ir kuo toliau, tuo sudėtingesnį) knygos turinį.

Beje, įdomu, kad autorė pastebi termino persiliejamą su kitais XX a. intelektines sroves nurodančiais terminais, tokiais kaip poststruktūralizmas, postmodernizmas, retorinė kritika ir kt. (Jurgutienė 2023: 51) Išties šios teorinės kryptys atsiranda paraleliai ir persikloja – jei galvojame apie jas kartu, atpažįstame tendenciją priešintis sąvokų, sampratų, reikšmių sustingdymui, reifikavimui. Antroje dalyje esame supažindinami su dekonstrukcijos idėja ir jos išplėtojimu – su svarbiausiomis teorijos gairėmis. Jacques'o Derrida filosofija šioje knygoje nėra aiškinama, su ja yra veikiau diskutuojama, steigiamas specifinis autorės santykis: jis panašesnis į darbo eigą ir įrankius aptariančių dviejų meistrų pokalbį, o ne į filosofijos ar literatūros mokslo istorikės darbą, dokumentuojantį kiekvieną Derrida teorijos – tokiu atveju jau negrižtamai sustingdytos – posūkį skirtinguose jo mąstymo etapuose. Pastarasis požiūris į konkrečiai šią metodologiją prieštarautų pačiai jos idėjai, nes suponuotų mintį apie galimą galutinį, nepriekaištingą interpretacijos išpildymą.

Trečiosios dalies užmojis yra praktiškai parodyti tokią pat dekonstrukcinio metodo vertę greta struktūralizmo ir ypač Algirdo Juliaus Greimo semiotikos – tai atsiveria konkrečius tekstus interpretuojančiuose skyriuose. Šis lygiavertiškumas – skaitant monografiją tai tampa akivaizdu – pirmiausia įrodinėjamas lokaliai, t. y. siekiant ne iki plikų taisyklių išgrynintų metodikų konkurencijos, o tikrinant kiekvieną žingsnį konkrečiame kūrinyje. Taigi aišku, kad pirmiausia čia rūpinamasi Lietuvos literatūros kritika, jos turtingumu ir įvairove: bent jau siekiama atkurti ar galbūt sutvirtinti vertingą metodinę jos skaitymo ir kalbėjimo apie ją pusiausvyrą. Iš Jurgutienės pateikiamų kritikos pavyzdžių tampa aišku, kad Lietuvoje dominuoja, gilesnes ir patvaresnes šaknis turi „teisinga“ teksto interpretacija, žinojimas, kaip jį *reikia* aiškinti, o ne ieškojimas, kaip *būtu galima* tekstą perskaityti, kokius reikšmės pokyčius jį interpretuojant galima pasiekti. Pastarąjį požiūrį autorė dar pirmojoje dalyje atranda išaugantį iš Rimvydo Šilbajorio ir Vytauto Kubiliaus literatūros kritikos ir jį tarsi toliau augina: šie du mokslininkai pristatomi kaip dirbę panašiai į jos plėtojamą metodiką, tačiau toliau minimi ir daugelis kitų, kryptingai ar epizodiškai priartėjusių prie kurio nors iš dekonstrukcijos metodo principų (Jurgutienė 2023: 72–102).

Taigi trečioji knygos dalis yra skirta parodyti metodo vertę kūriniui, skaitytojui, kritikui-teoretikui, kitaip sakant, – kultūrai. Principas, kuriuo parašyti pirmieji keturi šios dalies skyriai, matyti, neatsitiktinai priminė Paulio De Mano knygos *Blindness and Insight* antrojo leidimo pratarmėje retrospektyviai suformuluotą autoriaus sumanymą: „Domėdamasis literatūros kritikų ar filosofų darbais sąmoningai nesiekiau iškelti savą kritinę poziciją, šis domėjimasis radosi kaip reakcija į teorinius klausimus apie literatūros interpretavimo galimybes“ (De Man, 1983: xi). Jurgutienė čia dirba labai panašiai: ji ne tiek įrodinėja savo interpretacijos pranašumą, kiek apmąsto egzistuojančias pasirinkto kūrinio analizes, parodo jų skirtingus žingsnius, galimybes ir – svarbiausia – prielaidų skirtingumą. Nėra taip, kad autorė visas šias prieigas vienodai palaikytų, ir vis dėlto kitomis metodikomis dirbusių autorių atradimus ji aptaria jų nesumenkindama ir neiškreipdama. Po to, imdamasi apmąstyti sau artimesnės interpretacijos galimybes, tai daro įtikinamai ir taktiškai, suabejodama ne tiek anksčiau aptartų analizių tikslumu, kiek jų universaliu galiojimu. Daugiausia autorė čia susitelkia į Algirdo Juliaus Greimo semiotines analizes („suabejojant Greimo semiotiniu skaitymu ir dekonstruojant jį“ (Jurgutienė 2023: 219)), nuosekliai rodydama, kas jose dėl kitokių prielaidų ir tikslų neišvengiamai lieka nepastebėta. Paskutiniai du trečiosios dalies skyriai atranda svarbių – modernių ar įsivaizduojamai „bendražmogiškų“ – sampratų dekonstrukcijos elementus pačiuose literatūros kūriniuose: kritinės analizės tikslas tokiu atveju yra šiuos procesus išryškinti, sustiprinti ar galbūt jais suabejoti.

Iš esmės visas pateikiamas literatūros kūrinių analizes – čia jau kalbu apie pačios autorės interpretacijas – sieja ne tik įdėmus daug kartų savo prielaidas tikrinantis žvilgsnis į analizuojamą tekstą, bet ir – visoms joms būdinga tai, kad galiausiai nėra pateikiamas neva teisingas kritinis kūrinio įvertinimas ar apibūdinimas. Kone labiausiai įsimenanti Aisčio eilėraščio interpretacija grįsta nuostata, kuri ši bruožą paaiškina: „Kadangi aš ir *kitas*, iš dalies sutapdami, niekada negali būti tapatūs, tarp kūrinio ir jo interpretacijos visada išliks nepanaikinamas prasmės plyšys“ (200). Kartu toks interpretavimo būdų, – vienas, kuriuo pateikiamas galutinis, savo sėkme užtikrintas kūrinio vertinimas, ir kitas – kai suvokiama, kad interpretavimo rezultatas visada bus daugiau ar mažiau prasilenkiantis su kūriniu perteikiama prasme, – sugretinimas vėlgi leidžia autorei padaryti išvadą apie abiejų požiūrių mokslinį lygiavertiškumą: „ar eilėraščių suvoksime kaip Lėmėjų valdomą uždarą vientisą ir opozicines reikšmes integruojančią struktūrą,

ar kaip atvirą skirtingų reikšmės priedų ir dviprasmybių ardomą intertekstą, ne-turintį nei aiškių ribų, nei centro, priklausys tik nuo mūsų atsinešto požiūrio“ (Jurgutienė 2023: 216).

Šios knygos rašymo intencija yra aiškiai išsakyta, pvz., antrosios knygos da-lies pradžioje: „Jei šis subjektyvumo neišvengęs dekonstrukcijos, kaip tekstų in-terpretavimo disciplinos, aptarimas ką nors sudomintų ar paskatintų diskusijai, suteiksiančiai daugiau gyvybės šiuolaikinei lietuvių literatūros kritikai, many-siu tikslą pasiekusi“ (Jurgutienė 2023: 105). Derrida metodas pilnuoju pavidalu nėra įmanomas tiksliai pakartoti, kaip ir jokio kito inovatoriaus metodas. Huma-nitarai retai dirba pagal algoritmus, tačiau rūpinimasis metodais ir metodikomis yra būtinas bet kurio – taip pat ir filosofinio, o gal ypač filosofinio – tyrimo bruožas. Ko gero, tiksliausia sakyti, kad stebint, kaip metodas taikomas, yra pasisemiama įkvėpimo (kaip ir iš Jurgutienės knygos) ir šitaip suformuojamas savitas, konkrečiai analizei reikalingas tyrimo būdas.

Vienas iš aiškiausių – ko gero, žinomiausių ir dažniausiai nurodomų, bet anaipatol ne lengviausiai suprantamų – dekonstrukcijos principų, išgrynintas Jur-gutienės ir akivaizdžiai rodomas jos pačios atliekamose kūrinų analizėse, yra tai, kad „[...] pamatyti nežymūs ir atsitiktiniai teksto aspektai“ gali tapti „svarbiau-siais jo ‚esencialios žinios‘ ar chrestomatinės prasmės sprogdintojais“ (Jurgutienė 2023: 122). Interpretavimas – toks, koks demonstruojamas šioje knygoje, siekia ir kūrinio prasmę steigti, ir ją ardyti (124). Tai, sako autorė, kyla iš kalbos žen-klo struktūros (125) ir tai – pridėčiau – kaip tik ir sukuria literatūros kūrinio patrauklumą, atsirandantį ne iš visiško aiškumo ir galimybės patvirtinti juo savo požiūrius ir mintis, bet iš kūrinio vaizdinių ir idėjų trapumo – jų galėjimo iširti, subyrėti, sunykti.

Kitas, ko gero, dar vertingesnis pelnas, kurį ši knyga, kaip ir visas didžiu-lis laukas, į kurį ji tiksliai ir su atsidavimu referuoja, teikia, yra interpretavimo drąsa. Poskyris po poskyrio, skirtas vienam eilėraščiui (tokių skyrių trečiojoje dalyje net trys), kai kiekvienu poskyriu pajudama kita interpretavimo krypti-mi ir iš visų tų krypčių nė viena nepristatoma kaip vienintelė teisinga, – visa tai net ir pradedančiajam skaitytojui ar kritikui įteigia skaitymo, aiškinimosi ir įsigilinimo į tekstą laisvę. Galima sakyti, kad dekonstrukcija šioje knygoje parodyta kaip literatūros kūrinio tyrinėjimo priežastis ir vertė, kaip intelektinis pasitenkinimas, o ne kaip iš įrankių dėžės išsirenkamas sudėtingas instrumentas. Jurgutienės rodoma ir praktikuojama metodo samprata – ne algoritmas, kurio

patartina laikytis be nuokrypių. Toks metodas labiau primena kadaise Martino Heideggerio mėgintą reanimuoti aristotelišką sąvoką: kelias, kuris apmąstomas (μετά όδόσ), kuriuo einant aiškėja jo kryptis ir tikslas (Heidegger 2022a: 111). Vis dėlto „naujųjų laikų ir moderniajame moksle“, sako Heideggeris, metodas „nėra tik instrumentas, tarnaujantis mokslui, greičiau jau pats metodas pajungia mokslus sau tarnauti“ (Heidegger 2022b: 191). Heideggeris čia cituoja Friedrichą Nietzsche'ę, sakantį, kad XIX amžius pasižymi ne mokslo pergale, o tuo, kad mokslą nugalai mokslinis metodas. Prioriteto teikimas metodui lyginant su moksline intuicija, leidžiančia dirbant tobulinti ar tiesiog keisti ir patį metodą, pradėtas kritikuoti nuo pat modernybės pradžios, dėl to iki mūsų dienų metodo sąvokų yra, ko gero, tiek, kiek pačių metodų.

Jungčių su filosofija (ne tik literatūros ar kalbos filosofija) knygoje esama ir daug daugiau, filosofinės teorijos įsiejamos sklandžiai, nepaliekant ribos tarp disciplinų. Antrosios dalies paskutinis skyrius aprašo sąmoningą pastangą (tuo išduoda ir panašų monografijos autorės siekį) filosofiją ir literatūros teoriją artinti vieną prie kitos ir galiausiai laikyti persidengiančiomis ir neretai sutampančiomis veiklomis. Ir kalbėti čia reikėtų ne tik apie šių dviejų mokslo disciplinų persiklojimą: Jurgutienės aprašoma beribio kontekstualizavimo idėja Amerikos dekonstruktyvistų mąstyme (Jurgutienė 2023: 117) koreliuoja su XX a. pabaigos antropologijos ir istoriografijos teorijomis (tirštojo aprašymo principu, mažosios istorijos metodologija), taip pat – su XX a. pradžios teorijomis – Henri Bergsono atminties sąvoka, Williamo Jameso eksperimentine psichologija (t. y. metafizikos įveikos laikotarpio idėjomis) ir ypač – deliozišką Bergsono virtualumo sąvokos versija. Taigi ši – ir pati daug aprėpianti – knyga gali skirtingiems skaitytojams sietis ir jungtis su kitų sričių, į kitus apmąstymo objektus nutaikytomis priegomis. Dekonstrucija, kaip metodika, peržengia vieną ar kelias disciplinas, o jau minėtas knygos autorės sumanymas šitai pasiektas: knyga (konkrečiai – jos antroji ir trečioji dalys) įkvepia ir pastūmėja saviems tyrimams, literatūros ar kitokių reiškinių analizei.

LITERATŪRA

- De Man Paul 2005. *Blindness and Insight. Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism*, London: Routledge.
- Heidegger Martin 2022a. *Der Satz vom Grund*, Hamburg, Tübingen: Klett-Cotta.
- Heidegger Martin 2022b. *Unterwegs zur Sprache*, Hamburg, Tübingen: Klett-Cotta.